

**ÇOV DAR QIZIL YATAĞINDA
“MƏRKƏZİ” FILİZ KÜTLƏSİNİN MORFOLOGİYASI****F.C.HÜSEYNOV**

Məqalədə ilk dəfə olaraq Çovdar qızıl yatağının sənaye əhəmiyyətli “Mərkəzi” filiz kütləsinin morfolojiyasına dair fərziyyələr sistemləşdirilərək təqdim edilmişdir. Fərziyyələr əldə olunan geoloji məlumatlarla müqayisəli şəkildə araşdırılmış və filiz kütləsinin morfolojiyasına dair bir sıra yekun nəticələr çıxarılmış, onun müərkəb quruluşlu subvulkan kütləsi olduğu göstərilmişdir.

Çovdar qızıl yatağı geoloji-tektonik cəhətdən Kiçik Qafqazın Lök-Qarabağ struktur-formasion zonasının Şəmkir antiklinoriumunun Daşkəsən sinklinorisinə keçid sahəsində yerləşir. Ərazi müərkəb geoloji-quruluşu ilə fərqlənir, bu da Çovdar filiz sahəsinin regionun tektonik quruluşunda tutduğu mövqe ilə izah olunur.

Yataq sahəsinin tektonik quruluşunda Çovdar antiklinalı, Danayer sinklinal qırışıqlıqları, eləcə də şimal-qərb, submeridional, şimal-şərq və uzununa qırılma- pozulmaları iştirak edir.

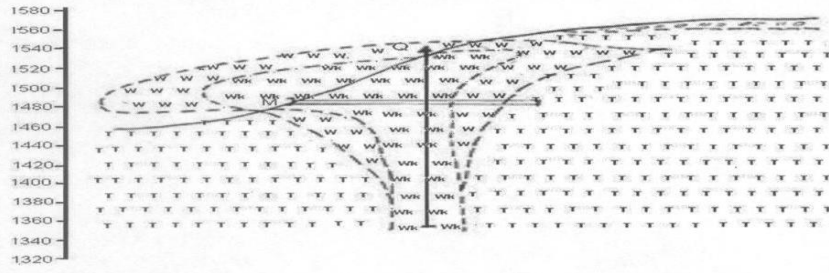
Yataq sahəsinin geoloji quruluşu Orta Yuranın Bayos, Bat yaşlı vulkanogen, vulkanogen-çökmə süxurlarından təşkil olunub.

Bayos yaşlı süxurlar ardıcıl differensiasiyaya uğramış bazalt-andezit-dasit-riolit formasiyasının vulkanogen-çökmə süxurlarından, Bat yaşlı süxurlar isə orta, orta-əsasi tərkibli aqlomerat brekçiyalarından, tuflardan və nadir hallarda təsadüf olunan andezit, andezit-bazalt, bazalt tərkibli lava axımlarından ibarətdir.

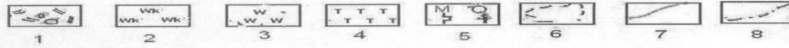
Çovdar qızıl yatağı bir neçə qızılı törəmə kvarsit kütlələrindən ibarətdir. Bunlardan ən əhəmiyyətli qızılın yüksək miqdarı ilə səciyyələnən “Mərkəzi” filiz kütləsidir.

Morfoloji cəhətdən “Mərkəzi” filiz kütləsi planda ölçüləri 150-200 m olan paraleloqram formasındadır. Yer səthində filiz cismi bütün istiqamətlərdən qırılma-pozulmaları ilə hüdudlanmışdır. Cismin şimal sərhədi enlik istiqamətli əzilmə zonası ilə hüdudlanır. Bu cismin cənub sərhədində onun yan süxurlarla təması kəskindir. Bununla əlaqədar olaraq tədqiqatçılar cismin cənub təmasının da qırılma-pozulması boyu keçdiyini qeyd edirlər (Ə.Kərimov).

Filiz kütləsinin morfolojiyasına dair bir çox fikirlər söylənilmişdir. Belə ki, sahədə tədqiqat işləri aparmış Ə. Kərimov filiz kütləsinin sütunvari formada olduğunu qeyd edir, lakin onun hansı yolla bu şəkilə düşdüyünü açıqlamır.

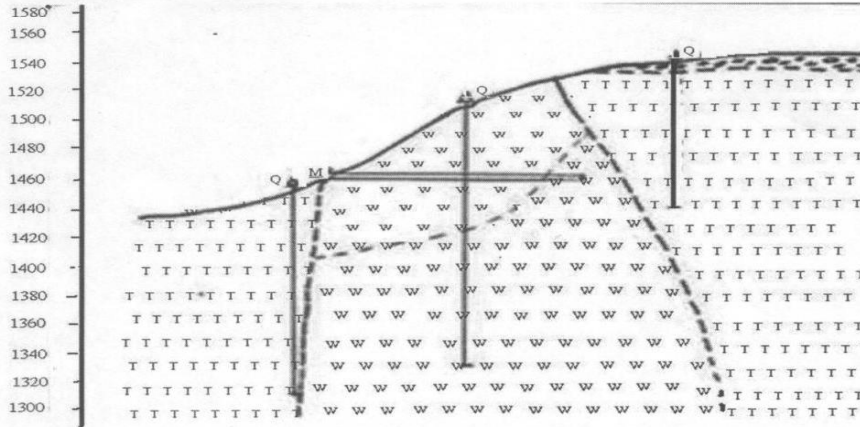

Cizgi 1
 miqyas 1:200
 Ə. Əhmədov və H. Vəliyevə görə
 "Mərkezi" filiz kütləsinin
 paleo və müasir vəziyyəti.

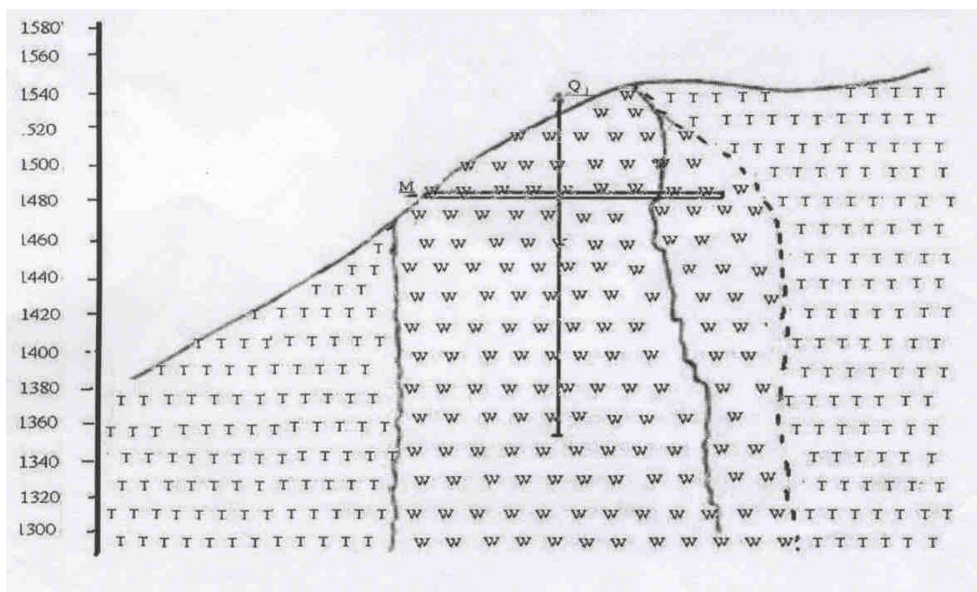

Şerti işarələr:

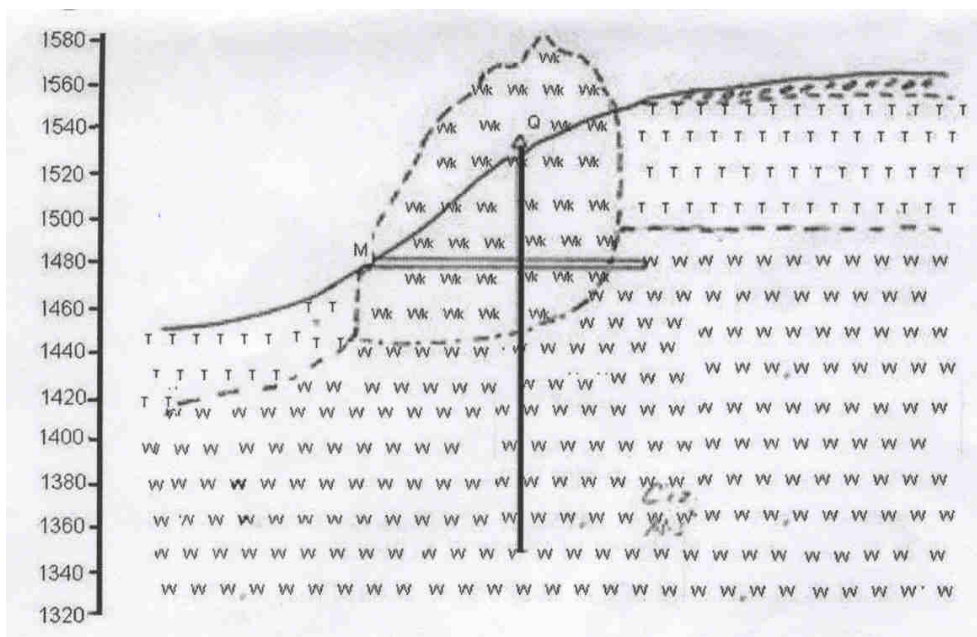
- 1- Müasir çöküntülər; 2- töreme kvartslarının kaolin kvartsit fəsiyası; 3- töreme kvartslarının monokvartsit fəsiyası; 4- müxtəlif tərkibli tuflar; 5- dağ qazmaları (mağaralar, buruq çuvullar); 6- filiz kütləsinin təsəvvür olunan konturu; 7- müasir relyef xətti; (Cizgi 3-də həm də fərz filiz kütləsinin fərz olunan təmas xətti); 8- töreme kvartslarının kaolin-kvarts və monokvartsit fəsiyalarının təmas xətti

Cizgi 2
 miqyas 1:200
 "Mərkezi" filiz kütləsinin sxemi

Cizgi 3
 miqyas 1:200
 «Mərkəzi» filiz kütləsinin A.Şirinov tərəfindən
 təklif olunan sütunvari quruluş sxemi
 şərti işarələr üçün bax cizgi 1

Cizgi 4
 miqyas 1:200
 «Mərkəzi» filiz kütləsinin prof. V.Ramazanov
 tərəfindən təklif edilən horstvari quruluş sxemi
 şərti işarələr üçün bax cizgi 1

Sahədə elmi-tədqiqat işləri ilə məşğul olmuş Ə.Əhmədov və H.Vəliyev isə “Mərkəzi” filiz cisminin vulkan boğazı olduğunu söyləyir və bunu bir sıra sübutlarla əsaslandırmağa çalışırlar. Onların fikrincə filiz kütləsi müəyyən mərhələlərlə yer səthinə çıxmış lava qatlarından ibarətdir. Bu qatlar bir-birindən həm tərkiblərinə, həm də qızılın miqdarına görə fərqlənirlər (cizgi 1).

Dəfələrlə Çovdar filiz sahəsində olmuş BDU-nun professoru V.Ramazanova görə isə filiz kütləsi vulkan boğazında yerləşmiş, dörd tərəfdən qırılma-pozulmaları ilə hüdudlanmış horstvari qalxmaya məruz qalmış blokdan ibarətdir. Bu fikrini o filiz kütləsinin şərq və qərbdən aydın şəkildə 3-5 m qalınlıqlı qırılma-pozulmaları ilə hüdudlanması, filiz kütləsinin dərinliyə doğru davam etməsi və yer səthindən 50-70 m dərinlikdə qazılmış iki mağaranın hər ikisinin səthdəki kontakt xəttini keçməsinə baxmayaraq filiz kütləsindən çıxması ilə əsaslandırmışdır. Qeyd edək ki, bu ideya öz təsdiqini tapdığı halda filiz cisminin ölçülərinin dərinliyə doğru dəfələrlə artacağı labüddür (cizgi 2).

Çovdar qızıl yatağını kəşf etmiş A.Şirinova görə isə bu filiz kütləsi sonradan baş vermiş tektono-maqmatik aktivləşmənin hesabına yer səthinə qədər qalxmışdır. Bu fikrini o filiz kütləsinin planda paraleloqram şəklində olması və yan süxurlardan litoloji cəhətdən kəskin fərqlənməsi ilə izah edir. Bu mülahizə təsdiq olunarsa, Çovdar filiz sahəsində daha bir neçə bu tip qızılı filiz kütləsinin mövcud olması olduqca realdır (cizgi 3).

Göründüyü kimi, filiz kütləsinin morfolojiyasına dair bir sıra fikirlər mövcuddur və bu fikirlər müəyyən faktlara əsaslanır.

İndi isə bu məlumatların araşdırılmasına keçək.

Ən əvvəl qeyd edək ki filiz kütləsinin yaşı təyin edilməmişdir və o təxmini olaraq Bayos-Bat zaman intervalına aid edilir. Filiz kütləsi dərinliyə doğru bir quyu ilə öyrənilmişdir. O, həmçinin yer səthindən 50-70 m dərinlikdə horizontal dağ qazmaları ilə də tədqiq edilmiş və bu dağ qazmaları gözlənilmədiyinin əksinə olaraq, filiz kütləsinin tam qalınlığını kəşf edən yan süxurlara çatmamışdır (cizgi 4).

Bu hal onun lava axımı olması haqqında olan fikirləri şübhə altına alır, o daha çox subvulkan kütləsinə bənzəyir. Çünki, əgər bu lava qatı olsa, o müəyyən sahəvi yayılmaya malik olmalı və onun hansısa bir hissəsi daha doğrusu erroziyaya məruz qalmayan hissəsi saxlanılmalıydı. Lakin belə bir hal Çovdar qızıl yatağında aparılmış geoloji-kəşfiyyat işləri nəticəsində öz təsdiqini tapmadı.

Filiz kütləsinin yarıb çıxmış bir subvulkan kütləsi olması haqqındakı fikirlər olduqca realdır və müəyyən dərəcədə öz təsdiqini tapır. Lakin bu fərziyyəyə görə 1 və 2 sayılı mağaralar filiz kütləsinin tam qalınlığını açmalı idilər. Bunun əksinə olaraq dağ qazmaları filiz kütləsindən çıxmadılar və filizləşmə bütün dağ qazmaları intervalı boyu öz xüsusiyyətlərini elə bir kəskin şəkildə dəyişmədi. Sadəcə dərinliyə doğru oksidləşmiş süxurlar tədricən zəif oksidləşmiş analoqları ilə əvəz olundu. Bu isə filiz kütləsinin dərinlikdə CŞ istiqamətində genişləndiyini təsdiq edərək filiz kütləsinin sü-tunvari olması haqqındakı fərziyyəni şübhə altına alır. Həmçinin ətraf sa-

hədə məhz bu tip yəni törəmə kvarsitlərin kaolin-kvars formasiyasına aid olan ikinci bir kütlə aşkarlanmamışdır ki, bu da bir qədər şübhəli görünür. Çünki vulkanik proses yalnız kiçik bir ölçülü kütlənin çıxışı ilə tamamlana bilməzdi.

“Mərkəzi” filiz kütləsinin horstvari qalxmış blok şəklində olması fikrinə gəldikdə demək lazımdır ki, bu halda o dərinlikdə çox geniş sahəni əhatə etməlidir (cizgi 2). Bu halda kütlənin əsas hissəsinin dərinlikdə yatdığı güman edilir. Bu fikri həm də yeraltı dağ qazmalarının filiz kütləsindən kənara çıxmaması ilə gücləndirilir. Lakin qeyd edək ki, horstvari formanı qəbul etsək onda filiz kütləsinin bilavasitə yaxınlığında qazılmış buruq qazmaları dərinlikdə filiz kütləsini kəsməliydi. Ancaq keçilmiş quyular heç bir nəticə vermədi. Belə ki, filiz kütləsinin həm şərqində, həm də qərbində keçilmiş 100-150 m dərinlikli buruq quyuları dərinliyə doğru heç bir nəticə vermədi, baxmayaraq ki, yeraltı dağ qazmaları kütlənin şərqə doğru davam etdiyini göstərir. Bu hal ya filiz kütləsinin digər hissəsinin daha dərin səviyyədə yerləşdiyini, ya da bu mülahizənin öz təsdiqini tapmamasını göstərir.

Bütün bu mülahizələri və əldə edilən geoloji məlumatları araşdıraraq belə bir nəticəyə gəlmək olar:

1. Filiz kütləsi dərinliyə doğru həm şaquli, həm də üfüqi istiqamətlərdə genişlənir.
2. Filiz kütləsi mürəkkəb ştokverk formasındadır.
3. Filiz kütləsi çox güman ki ətrafda yayılmış digər kütlələr kimi subvulkan kütləsindən ibarətdir.
4. “Mərkəzi” filiz kütləsində qızıl filizləşməsi sonradan hidrotermal yolla toplanmışdır.
5. “Mərkəzi” filiz kütləsi andezit-bazalt tərkibli vulkanik süxurların hidrotermal dəyişməsi nəticəsində meydana gəlmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. В.М.Баба-заде, А.А.Магриби, П.С.Гаврилюк, В.Г.Рамазанов. «Баритовый пояс Азербайджана» Издательство «Адилоглы», Баку – 2003.

2. В.М.Баба-заде, Ш.М.Мусаев, Т.Н.Насибов, В.Г.Рамазанов. «Золото Азербайджана» Баку-2002.

3. Э.Ш. Шихалибейли. «Геологическое строение и история тектонического развития восточной части Малого Кавказа». Издательство Академии Наук Азербайджанской ССР. Баку-1967.

МОРФОЛОГИЯ РУДНОГО ТЕЛА «ЦЕНТРАЛЬНАЯ» ЧОВДАРСКОГО ЗОЛОТОРУДНОГО МЕСТОРОЖДЕНИЯ

Ф. Д.ГУСЕЙНОВ

АННОТАЦИЯ

В статье впервые приводятся систематизированные взгляды относительно морфологии промышленного рудного тела «Центральная» Човдарского золото-

рудного месторождения. Суммируются взгляды к этой проблеме проанализированные с учетом имеющихся геологических материалов. Сделаны конкретные выводы относительно морфологии рудного тела, установлена приуроченность его к сложному субвулканическому телу.

**THE MORPHOLOGY OF CHOVDAR GOLD DEPOSITS
“CENTRAL” ORE BULK**

F.J.HUSEYNOV

ABSTRACT

The hypotheses about morphology of Covdar gold deposits commercial value “Central” ore bulk were systematized and presented in first time. These hypotheses are studied in comparison with geological data taken from field works and exploitations of underground works and some conclusive results made, the complex stockwork form of these bulk were proven.